

EUROPOS
KOMISIJA

Briuselis, 2014 04 02
COM(2014) 209 final

**KOMISIJOS KOMUNIKATAS EUROPOS PARLAMENTUI, TARYBAI, EUROPOS
EKONOMIKOS IR SOCIALINIŲ REIKALŲ KOMITETUI IR REGIONŲ
KOMITETUI**

ES romų integracijos nacionalinių strategijų plano įgyvendinimo ataskaita

{SWD(2014) 121 final}

1. IŽANGA

2011 m. balandžio mėn. priėmus ES romų integracijos nacionalinių strategijų planą iki 2020 m.¹ pasikeitė požiūris į romų įtrauktį: pirmą kartą parengta išsami ir faktais grindžiama sistema, glaudžiai susieta su strategija „Europa 2020“. ES planas yra skirtas visoms valstybėms narėms, tačiau turi būti pritaikytas prie nacionalinių aplinkybių.

ES valstybių ar vyriausybių vadovams priėmus šį planą², pirmą kartą istorijoje valstybės narės pradėjo koordinuoti pastangas, kad sumažintų romų ir ne romų atotrūkį švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros ir būsto srityse. Komisija parengė kasmetinių ataskaitų teikimo Europos Parlamentui ir Tarybai mechanizmą, kad būtų galima vertinti pažangą iki 2020 m. Drauge jos nustatė valstybių narių pastangas papildysiančias struktūras, visų pirma nacionalinių romų integracijos kontaktinių centrų tinklą, siejantį reguliariai susitinkančius visų 28 valstybių narių kontaktinius centrus, bei Komisijos Romų reikalų darbo grupę, kuriai vadovauja Teisingumo generalinis direktoratas (o pavaduotojo pareigas eina Užimtumo, socialinių reikalų ir įtraukties generalinis direktoratas) ir kuriai priklauso Komisijos Generalinio sekretoriato ir kitų generalinių direktoratų vyresnieji pareigūnai, be kita ko, atsakingi už miestų ir regioninę politiką, švietimą ir kultūrą, žemės ūkį ir kaimo plėtrą, sveikatą ir vartotojus, ES plėtrą, vidaus reikalus, statistiką, biudžetą, komunikaciją, taip pat Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūros atstovai, taip užtikrinant suderinamumą ir nuoseklumą.

Ataskaitoje pirmą kartą vertinama pažanga, padaryta keturiuose svarbiausiose – švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros ir būsto – srityse, taip pat pažanga kovojant su diskriminacija ir naudojantis finansavimu. Vertinama ir ES lygmens pažanga.

2. ES LYGMENS PAŽANGA

2.1. Romų integravimo priemonių įtraukimas į politikos ir finansavimo strategijas

Romų bendruomenių dydis ir padėtis skirtingose valstybėse narėse yra nevienoda. Be to, kai kuriose valstybėse narėse neseniai atvykusių romų bendruomenių integracija kelia naujų sunkumų, kurių negalima ignoruoti. Pagal ES planą visos valstybės narės³ yra priėmusios savas Romų integracijos strategijas⁴, pritaikytas prie atitinkamos šalies romų bendruomenių reikmių. Daugelis romų susiduria su skurdu ir socialine atskirtimi, todėl Komisija susiejo romų integraciją su platesne ekonomikos augimo darbotvarke – strategija „Europa 2020“. Europos semestru Europos Vadovų Taryba yra paskelbusi konkrečioms valstybėms narėms, kuriose gyvena nemažai romų, skirtas rekomendacijas⁵, susijusias su romų integracija. Be to, Komisija

¹ KOM(2011) 173 galutinis, OL L 76/68, 2011 3 22.

² 2011 m. birželio 23 ir 24 d. *Europos Vadovų Tarybos* išvados EUCO 23/11, priimtose paskelbus 2011 m. gegužės 19 d. Užimtumo, socialinės politikos, sveikatos ir vartotojų reikalų tarybos (EPSCO) *išvadas dėl ES romų integracijos nacionalinių strategijų plano iki 2020 m.*, dok. 106665/11.

³ Malta nėra priėmusi nacionalinės romų integracijos strategijos, nes jos teritorijoje nėra pakankamai didelės romų bendruomenės, tačiau įsipareigojo spręsti romų integracijos klausimus, jei jų atsirastų.

⁴ Šiame komunikate sąvoka „strategijos“ apima integruotas politikos priemones ir strategijas.

⁵ 2013 m. Europos Vadovų Taryba paskelbė su romų integracija susijusias konkrečioms šalims – Bulgarijai, Čekijai, Vengrijai, Slovakijai ir Rumunijai – skirtas rekomendacijas. Šiose rekomendacijose

pasiūlė, o Taryba priėmė pirmąją su romais susijusią teisinę priemonę – Tarybos rekomendaciją dėl romų veiksmingų integravimo priemonių valstybėse narėse⁶. Šioje rekomendacijoje nustatomos specialios priemonės, įskaitant aktyvius veiksmus romų padėčiai pagerinti.

Komisijos Romų reikalų darbo grupė užtikrina, kad būtų atsižvelgiama į visus romų integracijos aspektus, visų pirma naudojantis įvairiais ES fondais. Naujoji 2014–2020 m. daugiametė finansinė programa⁷ suteikia galimybių ES fondų lėšas naudoti romų integracijos tikslais. Bendrųjų nuostatų reglamentas, kuriuo reglamentuojami visi Europos struktūriniai ir investiciniai (ESI) fondai⁸, suteikia galimybę veiklą keturiose pagrindinėse ES plano srityse finansuoti įvairių ES fondų lėšomis. Aktualiausi romų integracijai yra Europos socialinis fondas (ESF), Europos regioninės plėtros fondas (ERPF) ir Europos žemės ūkio fondas kaimo plėtrai (EŽŪFKP). Finansiniuose reglamentuose⁹ nustatyta, kad bent 23,1 proc. Sanglaudos politikos biudžeto per Europos socialinį fondą turėtų būti skirta investicijoms į žmones, kiekvienoje valstybėje narėje bent 20 proc. gautos sumos skiriant kovai su skurdu ir socialine atskirtimi. Be to, naujuose reglamentuose, kuriais reglamentuojamas ES lėšų panaudojimas, yra nustatyti stebėsenos ir vertinimo mechanizmai, kad būtų gaunama tikslesnės informacijos, ar struktūriniai fondai padeda pasiekti nustatytus romų integracijos tikslus.

Komisija taip pat paskelbė Europos elgesio kodeksą partnerystės srityje¹⁰, taikomą visiems ESI fondams, ir yra nustčiusi išsamius partnerystės organizavimo, planavimo, įgyvendinimo ir programų stebėsenos kriterijus. Be to, Europos socialinio fondo (ESF) reglamentu¹¹ reikalaujama, kad atitinkama dalis ESF lėšų būtų panaudojama mažiau išsivysčiusiuose ir pereinamojo laikotarpio regionuose, kad būtų stiprinamas socialinių partnerių ir NVO pajėgumas įgyvendinti programas.

analizuojama, kaip įgyvendinamos nacionalinių romų integracijos strategijų horizontaliosios politikos priemonės ir specialios politinės priemonės, kurių imtasi romų švietimo ir užimtumo srityse.

⁶ 2013 m. gruodžio 9 d. Tarybos rekomendacija dėl romų veiksmingų integravimo priemonių valstybėse narėse, OL C 378, 2013 12 14, p. 1.

⁷ 2013 m. gruodžio 2 d. Tarybos reglamentas Nr. 1311/2013, kuriuo nustatoma 2014–2020 m. daugiametė finansinė programa, OL L 347/884, 2013 12 20.

⁸ 2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1303/2013, kuriuo nustatomos Europos regioninės plėtros fondai, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui, Europos žemės ūkio fondui kaimo plėtrai ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui bendros nuostatos ir Europos regioninės plėtros fondui, Europos socialiniam fondui, Sanglaudos fondui ir Europos jūros reikalų ir žuvininkystės fondui taikytinos bendrosios nuostatos ir panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1083/2006, OL L 347, 2013 12 20.

⁹ Įskaitant 2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (ES) Nr. 1304/2013 dėl Europos socialinio fondo, kuriuo panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1081/2006, OL L 347, 2013 12 20.

¹⁰ 2014 m. sausio 7 d. Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) dėl Europos struktūrinių ir investicinių fondų Europos partnerystės elgesio kodekso, C(2013) 9651.

¹¹ 2013 m. gruodžio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 1304/2013 dėl Europos socialinio fondo, kuriuo panaikinamas Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1081/2006, OL L 347, 2013 12 20.

Neseniai, remdamasi Komisijos pasiūlymu, Taryba priėmė Rekomendaciją dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo¹², o valstybės narės paragintos romus laikyti viena svarbiausių tikslinių grupių, atsižvelgiant į jų bendruomenės dydį ir padėtį.

2.2. Glaudus bendradarbiavimas su suinteresuotaisiais subjektais

Komisija per 28 nacionalinių romų integracijos kontaktinių centrų tinklą plėtoja nuolatinį dialogą su valstybėmis narėmis. Šio tinklo sukūrimas – svarbus žingsnis remiant strategijų ir vietos lygmens veiklos koordinavimą ir įgyvendinimą. Tinklas padeda valstybėms narėms dalytis patirtimi ir žiniomis su Komisija ir skatina tarptautinį bendradarbiavimą bei dalijimąsi gerąja patirtimi.

Be to, Komisija, valstybės narės, tarptautinės organizacijos, plėtros šalys ir pilietinė visuomenė diskutuoja ir patirtimi dalijasi Europos romų įtraukties forumo susitikimuose. Bendradarbiaudama su įvairiais suinteresuotaisiais subjektais Komisija toliau svarstys, kaip didinti šio forumo veiksmingumą ir geriau prisidėti prie Europos romų integravimo politikos plėtotės.

Kad paremtų veiksmingą romų integracijos nacionalinių strategijų įgyvendinimą vietos ir regioniniu lygmenimis, Komisija dalyvauja tarptautinių organizacijų¹³ koalicijoje. Šioje koalicijoje jėgas suvienijusios Komisija ir Europos Taryba stiprina vietos valdžios institucijų gebėjimus rengti, finansuoti ir įgyvendinti vietos romų integravimo strategijas, pradedant vietos valdymo gerinimu¹⁴ ir bendruomenės dalyvavimu per tarpininkus¹⁵.

3. VALSTYBIŲ NARIŲ PAŽANGA. KOMISIJOS VERTINIMAS

Praėjus trejiems metams nuo ES plano priėmimo, daugumoje valstybių narių, nors ir lėtai, jau ryškėja pažanga. Šioje ataskaitoje visų pirma aptariama, kokių priemonių imtasi, ar laikytasi ankstesnėse Komisijos pažangos ataskaitose pateiktų gairių, ar jaučiamas realus poveikis vietoje. Pridedamame tarnybų darbiniam dokumente pateikiama detali valstybių narių apžvalga ir pirmasis Kroatijos nacionalinės romų integracijos strategijos, pateiktos Kroatijai 2013 m. liepos 1 d. įstojus į ES, vertinimas.

Vertinimas grindžiamas valstybių narių per nacionalinius romų integracijos kontaktinius centrus pateikta informacija, taip pat pilietinės visuomenės ir Europos nepriklausomų socialinės įtraukties ekspertų tinklo informacija. Pažangos vertinimo atskaitos taškas – Pagrindinių teisių agentūros 2011 m. atliktas padėties tyrimas.

¹² 2013 m. balandžio 26 d. Tarybos rekomendacija dėl Jaunimo garantijų iniciatyvos nustatymo, OL C 120, 2013 4 26, p. 1.

¹³ Tokių kaip Europos Taryba, Europos Tarybos vystymo bankas, Pasaulio bankas, Jungtinės Tautos, UNICEF, ES pagrindinių teisių agentūra (FRA) ir Atviros visuomenės fondai.

¹⁴ 2013 m. pradėtu ROMACT projektu, įgyvendinamu maždaug 40 savivaldybių penkiose valstybėse narėse, siekiama sustiprinti politinę valią ir tvarų politinį bendradarbiavimą vietos lygmeniu, plėtoti vietos romų bendruomenių demokratinį dalyvavimą ir galių suteikimą, siekiant prisidėti prie projektų rengimo ir įgyvendinimo naudojantis ES ir nacionalinių fondų lėšomis.

¹⁵ Įgyvendinant 2011 m. pradėtą programą ROMED, finansuojamą pagal Mokymosi visą gyvenimą programą, jau parengta beveik 1 300 tarpininkų, veikiančių švietimo, kultūros ir sveikatos srityse. 2013–2014 m. tarpininkų veikla daugiausiai buvo susijusi su ryšių su vietos institucijomis (savivaldybėmis, mokyklomis ir t. t.) užmezgimu.

3.1. Švietimas

ES plane Komisija ragina valstybes nares užtikrinti, kad romai įgytų bent pradinį išsilavinimą, teikti daugiau galimybių lankyti ikimokyklinio ugdymo ir priežiūros įstaigas, užkirsti kelią romų vaikų diskriminacijai ir atskirčiai bei sumažinti mokyklos nebaigiančių asmenų skaičių. Valstybės narės taip pat ragintos skatinti romų jaunuolius tęsti mokslus vidurinėse ir aukštosiose mokyklose.

Iš Komisijos vertinimo matyti, kad valstybės narės ėmėsi įvairių konkrečių priemonių, kurių rezultatus jau galima matyti. Pavyzdžiui, ataskaitos rodo aiškias teigiamas bendrąsias tendencijas ankstyvojo ugdymo ir priežiūros sistemose.

Tačiau norint pasiekti didesnių pokyčių reikia dėti daugiau pastangų. Pačius svarbiausius uždavinius, nustatytus ES plane, svarbu spręsti toliau ir dėti tvarias pastangas. Norint padaryti pastebimą pažangą, bendrojo švietimo sistema turėtų tapti įtraukesnė ir geriau pritaikyta romų moksleivių reikmėms.

Spręstinas uždavinys vis dar lieka ir nuolatinės romų vaikų segregacijos specialiose mokyklose ar klasėse¹⁶ mažinimas – paprastų ir aiškių sprendimų tiesiog nėra. Norint sumažinti segregaciją reikia politinio įsipareigojimo, laiko, kruopštaus pasirengimo ir įgyvendinimo planų, drauge atsižvelgiant į vietos aplinkybes. Netiesiogiai segregaciją skatinančių priemonių turėtų būti sistemingai atsisakoma. Didžiausių šios srities problemų patiriančios valstybės narės (pavyzdžiui, Čekija, Slovakija, Vengrija, Rumunija, Bulgarija ir Graikija) turės imtis ryžtingesnių priemonių, kad sustabdytų tokias tendencijas, nukreiptų jas kita kryptimi ir kartu užtikrintų kokybišką, prieinamą ir įtraukią bendrojo lavinimo sistemą.

Jau plačiai pripažįstama, kad galimybės naudotis ankstyvojo ugdymo ir priežiūros paslaugomis yra labai svarbios. Keliose valstybėse narėse jau įgyvendinta ir įvairių teisėkūros priemonių (pavyzdžiui, nustatytas privalomas ikimokyklinis ugdymas, teikiamos finansinės paskatos). Kai kurios valstybės narės pranešė apie akivaizdžiai teigiamus rezultatus. Pavyzdžiui, Suomijoje per dešimtmetį romų vaikų dalyvavimas ikimokyklinio ugdymo programose išaugo nuo 2 proc. iki 60 proc. Tas pats pasakytina apie Vengriją, kur į ikimokyklinio ugdymo įstaigas užregistruojama daug romų vaikų (79 proc.), o ateityje tokių vaikų veikiausiai bus dar daugiau, nes naujuoju švietimo įstatymu privalomojo vaikų ugdymo amžius sumažintas iki trejų metų. Kita vertus, kai kuriose valstybėse narėse priemonės įgyvendintos nepakankamai (pavyzdžiui, Slovakijoje) arba išvis neįgyvendintos (pavyzdžiui, Graikijoje).

Mažinant mokyklos nebaigiančių romų skaičių taip pat reikėtų dėti daugiau pastangų, be kita ko, organizuojant užklasinę veiklą ir glaudžiai bendradarbiaujant su šeimomis. Vaikų, kurie šalies teritorijoje gyvena neteisėtai, padėtis gali būti dar prastesnė, nes reikalaujamų oficialių dokumentų, pavyzdžiui, galiojančio leidimo gyventi ar sveikatos kortelės, neturintiems vaikams gali būti užkirstas kelias į

¹⁶ Segregacija įprastinėse mokyklose, kurias lanko romų vaikai: SK – 58 proc., HU – 45 proc., EL – 35 proc., CZ – 33 proc., BG – 29 proc., RO – 26 proc., FR – 24 proc., ES – 10 proc., IT – 8 proc., PT – 7 proc., PL – 3 proc.; segregacija specialiosiose mokyklose: romų vaikai, lankantys specialiąsias mokyklas daugiausia su kitais romų vaikais: CZ – 23 proc., SK – 20 proc., FR – 18 proc., BG – 18 proc. ir t. t. Šaltinis: FRA, *Education: The situation of Roma in 11 EU Member States. Roma Survey - Data in Focus* (bus paskelbta 2014 m.).

pradinės mokyklas. Prancūzijos ombudsmeno ataskaitoje¹⁷ nurodyta įvairių atvejų, kai vietos valdžios institucijos dėl šių priežasčių atsisakė priimti romų vaikus mokytis pradinėse mokyklose. Be to, dažni romų ir klajoklių romų persikėlimai lemia mokymosi pertrūkius, atsiranda žinių spragų, daug jaunuolių meta mokyklas.

Komisijos vertinimas patvirtina, kad tvarios pastangos gali iš tiesų smarkiai pakeisti romų padėtį švietimo sistemoje. Pavyzdžiui, trejus metus (2010–2013 m.) įgyvendinant Bulgarijos švietimo projektą mokyklos nebaigiančių jaunuolių skaičius sumažintas beveik 80 proc. Yra ir kitų gerosios patirties pavyzdžių: visą dieną veikiančios mokyklos Bulgarijoje ir Slovakijoje arba konkrečiai pažeidžiamiems vaikams skirta popamokinė veikla Vengrijoje, su romais dirbančių tarnautojų paslaugos Suomijoje, romų kultūros įtraukimas į mokymo programas Slovakijoje ir Vengrijoje, papildomos kalbos pamokos Bulgarijoje ir Prancūzijoje, dvikalbis švietimas (romų ir rumunų kalbomis), romų kalbos mokytojų rengimas Rumunijoje, mokytojų rengimas Slovakijoje, Vengrijoje ir Bulgarijoje. Teigiamu pasiekimu galima laikyti ir tai, kad švietimo projektuose dalyvauja ir tie vaikai, kurių šeimos nuolat keliasi iš vienos valstybės narės į kitą.

Vis dėlto čia minėta praktika taikoma gana ribotai, todėl labai svarbu aktyviau įgyvendinti iniciatyvas ir užtikrinti ilgalaikį finansavimą. Reikia dėti daugiau pastangų mokytojų rengimo srityje ir diegiant įtraukiojo švietimo metodus, kuriais būtų atsižvelgiama į pavienių asmenų mokymosi reikmes. Romų vaikų prieigą prie bendrojo švietimo sistemos palengvintų sistemingesnis romų moksleivių mokytojų padėjėjų ir kitų tarnautojų dalyvavimas ir didesnis vietos bendruomenių bei tėvų įsitraukimas. Reikia užtikrinti, kad integravimo politika būtų derinama su romų integracijos nacionalinių strategijų tikslais (pavyzdžiui, Vengrijoje).

Privalomojo švietimo programas baigusią ir toliau besimokančių romų ir ne romų jaunuolių skaičius dar labiau skiriasi. Tai labai kenkia romų integracijai ir išryškina skirtumus darbo rinkoje: nepakankami suaugusių romų profesiniai gebėjimai ir kvalifikacija užkerta jiems kelią į kokybiškas darbo vietas. Taikomos vos kelios sisteminės priemonės, kuriomis romų moksleiviai skatinami tęsti mokslus arba mokyklą metusiems jaunuoliams padedama sugrįžti į švietimo sistemą. Lenkijoje, Suomijoje ir Švedijoje imtasi priemonių vidurinių ir aukštąjį išsilavinimą įgyjančių romų skaičiui padidinti ir papildomoms suaugusių romų profesinio mokymo ir rengimo programoms įgyvendinti, tačiau daugumoje valstybių narių tokio pobūdžio priemonės įgyvendinamos nenuosekliai ir paprastai apsiriboja gabiems moksleiviams skiriamomis stipendijomis. Svarbios priemonės gerinant jaunimo gebėjimus ir didinant jų galimybes įsidarbinti yra neformalusis mokymasis ir savišvieta¹⁸.

Švietimo srities pavyzdžiai

Bulgarija ir Vengrija. Bulgarijoje nustatyta dvejų metų trukmės **privalomo ikimokyklinio ugdymo programa**; Vengrijoje nuo 2014–2015 mokslo metų

¹⁷ Le Défenseur des Droits, *Bilan d'application de la circulaire interministérielle du 26 août 2012 relative à l'anticipation et à l'accompagnement des opérations d'évacuation des campements illicites août 2012 – mai 2013* (2013 m. birželio mėn.).

¹⁸ 2012 m. gruodžio 20 d. Tarybos rekomendacijoje dėl neformaliojo mokymosi ir savišvietos rezultatų patvirtinimo (OL C 398/1, 2012 12 22) raginama naudotis tokiu būdu įgytų gebėjimų ir kvalifikacijos pripažinimo priemonėmis.

privalomas ikimokyklinio ugdymo amžius bus treji metai. Tokios integravimo priemonės teikia didelių vilčių, nes romų vaikai bus parengiami pradinei mokyklai, tačiau norint pasiekti ilgalaikių rezultatų būtina užtikrinti pakankamus pajėgumus ir tinkamai parengti darbuotojus.

Danija. Švietimo ministerijos vykdomu projektu „**Hold On Tight Caravan**“ siekiama paskatinti daugiau etninių mažumų atstovų baigti profesinio rengimo programas. Įgyvendinant šią iniciatyvą mokyklose dirbantys koordinatoriai užtikrina, kad kiekvienam jaunuoliui, kuris gali mesti mokyklą ar būti išmestas, būtų skiriama asmeninio dėmesio. Projektas įgyvendinamas visoje Danijoje. Nuo projekto pradžios 2009 m. mokyklos nebaigiančių jaunuolių sumažėjo nuo 20 proc. iki mažiau kaip 15 proc., taip pat sumažėjo etninėms grupėms priklausančių moksleivių atotrūkis. 2009–2013 m. projektui „Hold On Tight Caravan“ finansuoti iš ESF skirta 3 214 000 EUR.

Rumunija. Toliau įgyvendinama **aukštosiose mokyklose studijuojančių romų veiksmų programa**. Pagal šią programą tam tikras valstybinių universitetų vietų skaičius skiriamas būtent romams (2010–2011 mokslo metais jiems skirtos 555, 2012–2013 mokslo metais – 564 studijų vietos).

Švedija. Geteburge veikianti **Suaugusiųjų švietimo asociacija** (*Studieförbundet Vuxenskolan i Göteborg*) teikia mokymo paslaugas pradinės ar vidurinės mokyklos nebaigusiems romams.

Nors pasiekta tam tikros pažangos, visų pirma užtikrinant prieigą prie ankstyvojo ugdymo ir priežiūros sistemos, norint pagerinti romų padėtį švietimo sistemoje dar daug ką reikia padaryti. Valstybės narės, kuriose gyvena nemažai romų, pirmenybę turėtų teikti kovai su segregacija mažinant mokyklos nebaigiančių asmenų skaičių ir užtikrinant didesnę bendrojo švietimo sistemos įtraukumą. Galimybė romų jaunuoliams įgyti darbo rinkoje aktualių gebėjimų ir kvalifikaciją (bent vidurinės mokyklos lygmeniu) ir mokymosi visą gyvenimą galimybė suaugusiems romams turėtų būti laikomos pagrindiniu tiek integravimo, tiek tikslinių priemonių tikslu. Be to, reikia toliau ir aktyviau dėti pastangas kelti romų išsilavinimo lygį, kad jauniems romams būtų padedama įgyti profesinę kvalifikaciją.

3.2. Užimtumas

Siekiant sumažinti romų ir ne romų atotrūkį užimtumo srityje, ES plane valstybės narės raginamos užtikrinti, kad romai nebūtų diskriminuojami suteikiant galimybes patekti į atvirą darbo rinką, užsiimti savarankišku darbu, gauti mikrokreditus, įgyti profesiją. Valstybės narės taip pat paragintos užtikrinti veiksmingas ir lygias galimybes romams naudotis valstybės įdarbinimo tarnybų paslaugomis ir konkrečias darbo ieškantiems romams pritaikytas paslaugas bei remti kvalifikuotų romų tautybės valstybės tarnautojų įdarbinimą.

Nors valstybėse narėse vykdomos kelios perspektyvios iniciatyvos, lauktų rezultatų kol kas nepasiekta. Geresni romų dalyvavimo švietimo sistemoje ir išsilavinimo lygio rezultatai kol kas nelemia geresnių įsidarbinimo galimybių¹⁹. Kai kuriais atvejais romų užimtumas netgi pablogėjo, nors iš dalies tą lemia bendras pastarųjų

¹⁹ FRA, *Poverty and Employment: The situation of Roma in 11 EU Member States. Roma Survey - Data in Focus* (bus paskelbta 2014 m.).

metų nedarbo padidėjimas keliose ES valstybėse narėse. Romams (ir ypač romų moterims²⁰) padarytas itin didelis poveikis, nes jie dažnai neturi rinkoje aktualių gebėjimų ir kvalifikacijos. Romų galimybes darbo rinkoje riboja ir tiesioginė bei netiesioginė diskriminacija²¹. Norint pagerinti tokią sudėtingą padėtį, reikia ryžtingų valstybių narių veiksmų ir investicijų į žmogiškąjį kapitalą: būtina imtis priemonių, kuriomis užtikrinamos lygios galimybės naudotis socialinėmis paslaugomis, individualus orientavimas ir užimtumo programos. Kol kas beveik nesinaudota tokiais priemonėmis kaip darbo vietų kūrimas skatinant savisamdą, (socialinio) verslumo skatinimas, novatoriškų finansinių priemonių naudojimas. Reikėtų aktyviau naudotis socialinėmis inovacijomis išbandant naujus politinius metodus ir stiprinti sėkmingas iniciatyvas bendradarbiaujant su vietos ir regioninio lygmens suinteresuotaisiais subjektais.

Patirties galima pasisemti iš sėkmingų projektų, be kita ko, tokių kaip Austrijoje veikianti informacinė platforma *Thara*, Belgijoje vykdomas bandomasis projektas socialinei ir profesinei veiklai skatinti, Bulgarijoje įsteigti bendruomeniniai vystymosi centrai, padedantys šalinti darbo rinkos kliūtis, Šiaurės Reino-Vestfalijos žemėje ir Berlyne vykdomi integruoti veiksmų planai. Tokius projektus daugiausia inicijuoja vietos ir regioninės institucijos, o įgyvendina NVO, taigi jų rezultatai paprastai pastebimi tik tam tikroje teritorijoje, o patys projektai nebūtinai yra tvarūs.

Iš vertinimo matyti, kad kol kas nėra pakankamai nacionalinio lygmens sisteminių priemonių, tačiau pateikiami keli tokių priemonių pavyzdžiai: romų užimtumo konsultantai Suomijos Darbo ministerijoje, išteklių perskirstymas Ispanijos programai *Acceder*, kai kurių Čekijos savivaldybių bandomieji projektai socialiniam viešųjų pirkimų aspektui įtvirtinti.

Užimtumo srities pavyzdžiai

Bulgarija. Bendruomeniniai vystymosi centrai padeda atskirtį patiriančių romų bendruomenių jaunuoliams ir moterims suteikti daugiau galimybių gauti darbą ir skatina jų užimtumą. Šią iniciatyvą nuo 2011 m. įgyvendina Europos Komisijos remiamas Etninių grupių dialogo ir tolerancijos centras AMALIPE. Tokie bendruomeniniai vystymosi centrai buvo įsteigti 11 savivaldybių.

Prancūzija (Lionas). Įgyvendinant ES finansuojamą projektą **Andatu**, kuriame dalyvauja daug įvairių partnerių, sutelktos vietos, pilietinės visuomenės, nacionalinės institucijos, sprendžiamos mokymo, užimtumo, būsto problemos. Kadangi programa skirta judiems ES piliečiams, siūlomi prancūzų kalbos kursai. Pagal ją taip pat finansuojami trumpi profesinio mokymo kursai ir teikiama individuali pagalba. Programai finansuoti iš Europos socialinio fondo skirta 350 000 EUR. Šiuo metu yra 73 paramos gavėjai, tačiau planuojama programos dalyvių skaičių padidinti iki 400 – tam reikės 1,2 mln. EUR biudžeto.

Vengrija. Valstybės įdarbinimo tarnybų įgyvendinama integravimo programa siekiama **pagerinti nepalankioje padėtyje atsidūrusių asmenų galimybes**

²⁰ Tirtose valstybėse narėse apmokamą darbą turėjo 21 proc. romų moterų ir 35 proc. romų vyrų. FRA, *Analysis of FRA Roma Survey by Gender* (2013 m. rugsėjo mėn.).

²¹ Per pastaruosius penkerius metus diskriminaciją patyrusių darbo ieškančių romų dalis: CZ – 74 proc., EL – 68 proc., IT – 66 proc., FR – 65 proc., PL – 64 proc., PT – 56 proc., HU – 51 proc., SK – 49 proc., BG – 41 proc., RO – 39 proc., ES – 38 proc. FRA, *Poverty and Employment: The situation of Roma in 11 EU Member States. Roma Survey - Data in Focus* (bus paskelbta 2014 m.).

įsidarbinti; ji skirta įvairioms tikslinėms registruotų bedarbių grupėms, o romai laikomi prioritetine tiksline grupe. Pagal šią programą teikiamos asmens reikmėms pritaikytos subsidijos ir paslaugos, pavyzdžiui, konsultavimas darbo rinkos klausimais, kuravimas, profesinis mokymas, darbo užmokesčio subsidijos, padedančios reintegrotis į atvirą darbo rinką. Išorės ekspertų vertinimo duomenimis, šios programos absolventų galimybės įsidarbinti padidėja 40 proc.

Nepaisant kai kurių sėkmingų priemonių, apčiuopiamo visuotinio poveikio kol kas nepadaryta. Kad sumažintų romų ir ne romų užimtumo skirtumus valstybės narės turės imtis tikslinių darbo rinkos priemonių tiek pasiūlos, tiek paklausos srityse. Kalbant apie pasiūlą, menkos kvalifikacijos darbo ieškantiems romams turi būti siūlomos profesinio mokymo ir konsultavimo paslaugos, derinant tikslines priemones ir veiksmingas galimybes naudotis integracinėmis užimtumo paslaugomis. Kalbant apie paklausą, reikia imtis darbdavių skatinimo priemonių, tokių kaip įdarbinimo subsidijos, bandomieji laikotarpiai ir pameistrystės programos. Kitos tikslinės romams skirtos priemonės galėtų būti jaunimo garantijų programos, socialinių viešųjų pirkimų aspektų įtvirtinimas, kova su diskriminacija darbo vietoje ir romų įdarbinimas nacionalinėse ir vietos valstybės tarnybose; šios priemonės turėtų būti įgyvendinamos taip, kad nebūtų sukurta atskira darbo rinka. Socialinės ekonomikos ir socialinių inovacijų potencialo išnaudojimas galėtų padėti romams patekti ar sugrįžti į darbo rinką.

3.3. Sveikata

Siekiant sumažinti romų ir kitų gyventojų atotrūkį sveikatos priežiūros srityje, ES plane valstybės narės raginamos teikti galimybes (visų pirma vaikams ir moterims) naudotis kokybiškomis sveikatos priežiūros paslaugomis, taip pat prevencinės priežiūros ir socialinėmis paslaugomis panašiu lygmeniu ir tokiomis pačiomis sąlygomis, kaip ir kitiems gyventojams.

Prasta romų sveikata yra glaudžiai susijusi su socialiniais, ekonominiais ir aplinkos veiksniais. Nepalankioje padėtyje esantys žmonės dažnai patiria sunkumų bandydami pasinaudoti sveikatos priežiūros sistema ir norėdami išsakyti savo poreikius. Kyla tokių kliūčių kaip didelis atstumas iki sveikatos paslaugų teikėjų (pavyzdžiui, romų gyvenvietės įsikuria atokiose vietovėse, kai kurie romai yra nesėslūs), nepakankama prieiga dėl finansų trūkumo (vaistų įperkamumas), neužsiregistravimas vietos valdžios institucijose, nepakankamos žinios apie prevencines paslaugas, kultūriniai skirtumai ir diskriminacija. Menkos galimybės naudotis sveikatos paslaugomis dažnai reiškia, kad vaikai nebus skiepijami, o dėl to jie gali būti nepriimti į mokyklas ir darželius.

Tik kelios valstybės narės pateikė informacijos, leidžiančios palyginti romų ir kitų gyventojų sveikatą. Yra įvairių priežasčių, dėl ko kitos šalys tokios informacijos neturi, tačiau labai svarbu, kad romų sveikatą galėtų stebėti visos atitinkamos valstybės narės. Vienas iš gerų pavyzdžių – sveikatos ir gerovės tyrimas, kurį rengiasi vykdyti Suomija.

Iš turimos informacijos matyti dideli valstybių narių atskaitos taškų²² ir pažangos skirtumai. Kai kuriose valstybėse narėse, visų pirma Bulgarijoje, Rumunijoje ir Graikijoje, kol kas nėra užtikrinamos svarbiausios sveikatos priežiūros paslaugos. Šiose šalyse augant nedarbiui, padaugėjo šeimų, kurių sveikatos priežiūra nepakankama. Kai kuriose valstybėse narėse sveikatos priežiūros biudžeto sumažinimas, restruktūrizavimas ar kai kurių paslaugų panaikinimas taip pat darė poveikį pažeidžiamoms grupėms, įskaitant romus. Prancūzijos valdžia įsipareigojo sumažinti finansines kliūtis, kylančias patiems pažeidžiamiausiems asmenims, norintiems pasinaudoti sveikatos paslaugomis.

Iš kelių valstybių narių pateiktų ataskaitų matyti, kad dedama daug pastangų kovojant su infekcinėmis ligomis romų bendruomenėse. Šios srities pažanga sveikintina, tačiau reikėtų skirti daugiau dėmesio neužkrečiamų ligų prevencijai ir gydymui bei bendro pobūdžio sveikatinimo kampanijoms, itin daug dėmesio skiriant sveiko gyvenimo būdo propagavimui. Be to, reikia susisteminti sėkmingas priemones.

Vienas iš būdų padidinti romų galimybes naudotis sveikatos priežiūros paslaugomis – sveikatos specialistų rengimas (kaip, pavyzdžiui, Čekijoje) ar romų tautybės sveikatos specialistų įtraukimas. Kelios valstybės narės (pavyzdžiui, Rumunija, Ispanija) sėkmingai investavo į su romais dirbančių specialistų rengimą, tačiau dauguma atvejų dar reikia pereiti nuo laikino prie nuolatinio finansavimo ir užtikrinti adekvatų profesinį pripažinimą. 2013 m. Komisija pradėjo iniciatyvą, kuria siekiama parengti migrantų ir etninių mažumų, įskaitant romus, sveikatos specialistų mokymo programas.

²² Pavyzdžiui, sveikatos draudimo teigia neturinčios 59 proc. Bulgarijos, 47 proc. Rumunijos ir 38 proc. Graikijos romių, palyginti su 22 proc. Bulgarijoje ir Rumunijoje ir 7 proc. Graikijoje gyvenančių kitų tautybių moterų. FRA, *Analysis of FRA Roma Survey by Gender* (2013 m. rugsėjo mėn.).

Sveikatos priežiūros srities pavyzdžiai

Čekija. Į medicinos, stomatologijos, vaistininkystės studijų programas įtraukiamas privalomas **komunikacijos kursas**, kuriame atkreipiamas dėmesys į socialinę ir kultūrinę paciento aplinką. Kitiems sveikatos priežiūros darbuotojams parengtos Specialisto gebėjimo bendrauti (*Interpersonální dovednosti specialisty*) ir Švietimo (*Edukace*) programos.

Vengrija. Rengiama **pagrindinių sveikatos priežiūros paslaugų teikėjams** skirta programa: 2013 m. mokymo programose dalyvavo 250 šeimos gydytojų; tikimasi, kad per pirmą 2014 m. pusmetį bus apmokyta 4 830 specialistų.

Prancūzija. 2013 m. sausio mėn. vyriausybė ėmėsi veiksmų, kad mažintų prasidėjus krizei didėjančią nelygybę sveikatos priežiūros srityje ir **šalintų finansines patekimo į sveikatos priežiūros sistemą kliūtis**.

Rumunija. Įgyvendinant sveikatos priežiūros tarpininkų programą, vykdytos romams skirtos informuotumo didinimo ir elgsenos keitimo kampanijos.

Ispanija. Įrodyta, kad sveikatos priežiūros tarpininkai prisideda prie Ispanijos romų sveikatos gerinimo. Pasaulio sveikatos organizacija daug metų šioje srityje dirbančią Navarą pasirinko gerosios patirties pavyzdžiu²³.

Išanalizavus sveikatos priežiūros priemones galima daryti išvadą, kad sveikatos priežiūros paslaugos ir bazinė socialinė apsauga yra prieinamos ne visiems. Investicijos į visiems romams, visų pirma vaikams, skirtą adekvačią sveikatos priežiūrą ir prevenciją yra būtinybė, užkirsianti kelią sveikatos problemoms ilgalaikiu laikotarpiu. Kad būtų padarytas realus poveikis, perspektyvias iniciatyvas reikėtų įgyvendinti plačiau ir dažniau.

3.4. Būstas

Siekiant sumažinti romų ir ne romų padėties skirtumus, ES plane valstybės narės raginamos didinti romų galimybes nediskriminuojamiems gauti būstą, įskaitant socialinį būstą, ir komunalines paslaugas (vandenį, elektrą ir dujas)²⁴. Be to, ES plane pabrėžta reikmė būsto problemų sprendimą laikyti integruoto požiūrio į socialinę įtrauktį ir segregacijos mažinimą dalimi.

Intervencijos būsto srityje dažnai yra pati silpniausia nacionalinių strategijų grandis. Pažangos iš esmės nepadaryta dėl neaiškių teisės aktų, kuriais reglamentuojami esami būstai ir romų apsistojimo vietos, kaip teigiama Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimuose²⁵, dėl nesugebėjimo užmegzti realų dialogą tiek su vietos

²³ Žr. leidinį *Poverty and social exclusion in the WHO European Union: Health systems respond*, http://www.navarra.es/NR/ronlyres/D4DFA3BA-F54F-40DE-8C5F-9F24A003868E/233965/2_Spain_06Feb09casopublicado2010.pdf.

²⁴ 42 proc. apklaustų romų teigė namuose neturintys nei vandentiekio ar nuotekų vamzdyno, nei elektros. FRA, *The situation of Roma in 15 Member States and Croatia* (2013 m.).

²⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Jordanova ir kiti prieš Bulgariją* (2012 m. balandžio 24 d. Sprendimas Nr. °25446/06) nustatyta, kad nors atitinkami romai gyvena neteisėtose gyvenvietėse, juos išskeldinant pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnis (Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą): būstas, nors ir pastatytas neteisėtai, turėtų būti laikomas romų nuosavybe, o išskeldinimas buvo neproporcinga priemonė. „8 straipsnio kontekste tokiais atvejais kaip šis pareiškėjų kaip socialinės grupės ypatingumas ir jų reikmės turėtų būti laikomos svarbiausiais veiksniais atliekant proporcingumo vertinimą, kurį atlikti yra nacionalinių valdžios institucijų prievolė.“ Tokia Teismo

gyventojais, tiek su romų bendruomenėmis (pavyzdžiui, Bulgarijoje), dėl nacionalinių viešų lėšų trūkumo ir, nepaisant Komisijos pastangų, menko ES lėšų panaudojimo²⁶, dėl reikmės toliau plėtoti socialinio būsto sektorių keliose valstybėse narėse. Viena iš didžiausių kliūčių naudojantis Europos regioninės plėtros fondo lėšomis – integruotų būsto projektų sandara.

Net ir tokiomis sudėtingomis sąlygomis yra perspektyvios veiklos pavyzdžių. Padedant Europos regioninės plėtros fondui (ERPF) Prancūzijoje drauge su romų bendruomene buvo pastatyta kokybiškų laikinų būstų. Vokietijos būsto projektuose taip pat numatyta romų šeimų integravimosi skatinimo priemonių. Belgijoje su romais dirbantys specialistai siekia įgyti tiek romų, tiek kitų gyventojų pasitikėjimą, kad būtų galima įgyvendinti priimtinas būsto intervencijas. Vengrijoje reikalaujama, kad miestai parengtų segregacijos mažinimo planus, kurie taps miestų plėtros strategijų dalimi.

Būsto srities pavyzdžiai

Belgija. 2013 m. sausio mėn. 38 su romais dirbantys tarnautojai („kultūrų tarpininkai“), rajono atstovai, projektų vadovai ir konsultantai (dirbantys visuomeniniuose socialinės gerovės centruose, švietimo departamente, įdarbinimo agentūrose, policijoje, integracijos tarnybose ar vietos NVO) bendradarbiavo Briuselio-sostinės ir Flandrijos regionuose, kad **gautų tiek romų, tiek ne romų pritarimą** intervencijoms būsto srityje.

Vokietija. Kylyje įgyvendinant būsto projektą „Maro Temm e.G.“ įvairių kartų sintams ir romams padedama gyventi toje pačioje vietoje, išsaugoti kalbą bei kultūrą ir išvengti segregacijos. Taip pat siūloma tokia veikla, kaip pagalba namų ūkyje, laisvalaikio užsiėmimai, kultūros šventės. **Berlyne** įgyvendinamu projektu „Task Force Okerstraße“ siekiama, kad romai būtų laikomi priimtinais kaimynais ir būtų integruojami į bendruomenę. Romų šeimos konsultuojamos, joms padedama sutvarkyti reikalus su valdžios institucijomis ar spręsti ginčus su nuomojamo buto savininkais. Be to, siūlomos vaikų priežiūros paslaugos, o jaunimas skatinamas dalyvauti laisvalaikio veikloje.

Vengrija. Reikalaujama, kad miestai parengtų vadinamuosius *Lygių galimybių (segregacijos mažinimo) planus*, kurie būtų Integruotų miesto plėtros strategijų dalis. Segregacijos mažinimo planuose būtų numatytos sisteminės (visam miestui aktualios) intervencijos, kuriomis būtų sustabdyta ar sumažinta segregacija. Priėmus Lygių galimybių aktą, Lygių galimybių planai tapo teisės aktais nustatyta ir vietos valdžios institucijoms privaloma priemone. ERPF lėšomis prisidedama prie romams ir kitoms atskirtį patiriančioms bendruomenėms skirtų integruotų būsto projektų.

Kaip ir kitose srityse, nedidelio masto projektai teikia naudingų politinių pamokų, tačiau juos reikia išplėsti, kad būtų sulaukta rezultatų. Kad būsto srityje būtų padaryta apčiuopiama ir tvari pažanga, valstybės narės turėtų

pozicija buvo dar kartą patvirtinta ir dar labiau išplėta naujesniame bylos sprendime (Wintersteinas ir kiti prieš Prancūziją, Europos Žmogaus Teisių Teismas, Nr.° 27013/07, 2013 m. spalio 17 d.). Panašių Europos žmogaus teisių konvencijos 8 straipsnio pažeidimų nustatė ir Slovakijos viešoji teisių gynėja (ombudsmėnė), išnagrinėjusi 2012 m. prievartinį romų iškeldinimą ir gyvenvietės likvidavimą Košicėje (Slovakija) (2013 m. liepos 23 d. ataskaita).

²⁶

2011 m. sausio 28 d. integruotos ERPF paramos marginalizuotų bendruomenių būstui įgyvendinimo gairės, http://ec.europa.eu/regional_policy/information/search/detail.cfm?LAN=EN&id=354&lang=en.

veiksmingiau šalinti pirmiau nurodytas kliūtis. Kai kuriose valstybėse narėse teisiniam gyvenviečių statusui nustatyti reikalingi teisės aktai. Be to, nacionalinės valdžios institucijos turėtų remti reguliarias miesto planavimo intervencijas, kad būtų išvengta getų kūrimosi; didesnes pastangas reikia dėti ir mažinant neproporcingai didelę socialinės atskirties riziką kaimo vietovėse. Kad projektai būtų sėkmingi, būtina į procesą įtraukti tiek romų, tiek kitas bendruomenes. Atsižvelgiant į viešųjų išteklių trūkumą ir į tai, kad būsto politika daugumoje valstybių narių užsiima savivaldybės, reikėtų geriau panaudoti ERPF lėšas.

3.5. Ryžtinga kova su diskriminacija

Nediskriminavimo principas yra vienas svarbiausių Europos Sąjungos principų. Praėjus trylikai metų nuo svarbių ES kovos su diskriminacija direktyvų priėmimo 2000 m., romų diskriminacija vis dar yra paplitusi²⁷. Europos Sąjungoje taip būti negali. Moterų padėtis dažnai prastesnė nei vyrų²⁸; jos paprastai susiduria su daugialype diskriminacija. Dar daugiau nerimo kelia romų vaikų padėtis²⁹.

Problemų romai paprastai patiria ne dėl teisės aktų, o dėl jų įgyvendinimo trūkumų. Kad būtų sustiprinta kova su diskriminacija, teisės aktus reikia derinti su politinėmis ir finansinėmis priemonėmis. Tarybos rekomendacijoje (2.1–2.5 straipsniuose) valstybėms narėms siūloma specialių priemonių, įskaitant aktyvesnius kovos su diskriminacija veiksmus. Vadovaudamasi šia rekomendacija visos valstybės narės turėtų dėti didesnes politines pastangas, kad sustabdytų romų diskriminaciją ir praktiškai užtikrintų lygybę. Komisija būsimose romų integracijos strategijų įgyvendinimo pažangos ataskaitose atidžiai nagrinės, kokių veiksmų imtasi Rekomendacijoje nurodytose srityse.

Neseniai paskelbtoje Komisijos Lygių galimybių direktyvų taikymo ataskaitoje patvirtinta, kad valstybės narės turėtų geriau išnaudoti galimybes priimti priemones, kuriomis užkertamas kelias žalai arba už ją atlyginama (pozityvūs veiksmai). Tokios priemonės gali praversti kovojant su romų diskriminacija.

Romų diskriminacijos ir socialinės atskirties problemą gali padėti spręsti ir kova su prekyba žmonėmis. Didžiausias pavojus tapti aukomis gresia moterims ir vaikams. Dėmesio reikia skirti tiek kovai su prekyba žmonėmis, tiek aukų apsaugai, pagalbai ir rėmimui, tiek visų suinteresuotųjų subjektų – sveikatos inspektorių, policijos, švietimo specialistų ir teisininkų – įtraukimui į procesą. 2012–2016 m. ES strategija, kuria siekiama panaikinti prekybą žmonėmis, padeda valstybėms narėms įgyvendinti įsipareigojimus, prisiimtus Direktyva 2011/36/ES dėl prekybos žmonėmis prevencijos.

²⁷ Komisijos ataskaita Europos Parlamentui ir Tarybai. Bendra ataskaita dėl 2000 m. birželio 29 d. Tarybos direktyvos 2000/43/EB, įgyvendinančios vienodo požiūrio principą asmenims nepriklausomai nuo jų rasės arba etninės priklausomybės (Rasinės lygybės direktyvos), ir 2000 m. lapkričio 27 d. Tarybos direktyvos 2000/78/EB, nustatančios vienodo požiūrio užimtumo ir profesinėje srityje bendruosius pagrindus (Lygių galimybių užimtumo srityje direktyvos), taikymo.

²⁸ Europos Parlamentas dėmesį į romų moterų padėtį atkreipė 2013 m. gruodžio mėn. priimtoje savo *Rezoliucijoje dėl Europos romų integracijos nacionalinių strategijų plano lyčių aspektų*.

²⁹ 2013 m. vasario 20 d. Komisijos rekomendacijoje „Investicijos į vaikus. Padėkime išsivaduoti iš nepalankios socialinės padėties“ (C(2013)778) *pateikiamos politinės gairės, padedančios ES ir valstybėms narėms užtikrinti sėkmingas socialines investicijas į vaikus*.

Dauguma valstybių narių jau ėmėsi iniciatyvų, kad skleistų informaciją apie romų kultūrą ir istoriją, o pastaraisiais metais organizuojama vis daugiau renginių romų holokaustui paminėti. Galiausiai visose valstybėse narėse reikėtų imtis daugiau veiksmingų priemonių kovoti su prieš romus nuteikiančiomis ir neapykantą kurstančiomis kalbomis.

Kai kuriose valstybėse narėse (pavyzdžiui, Bulgarijoje, Čekijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Graikijoje, Airijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Rumunijoje, Ispanijoje ir Švedijoje) svarbų vaidmenį informuojant visuomenę, teikiant ataskaitas ar viešinant diskriminaciją patyrusių romų patirtį atliko už lygias galimybes atsakingos institucijos. Kaip siūloma Tarybos rekomendacijoje dėl veiksmingų romų integravimo priemonių valstybėse narėse, reikėtų stiprinti už lygias galimybes atsakingų institucijų veiklą ir institucinius pajėgumus, palaikyti šių institucijų ir nacionalinių romų integracijos kontaktinių centrų nuolatinį dialogą, plėtoti jų veiklą, kaip jau buvo numatyta Komisijos.

Be to, kai kurios valstybės narės turi parengti veiksmingų priemonių, kuriomis romams būtų suteikiama daugiau galių.

Kovos su diskriminacija srities pavyzdžiai

Slovakija. Pakeitus Kovos su diskriminacija aktą įvestos laikinos lygybės užtikrinimo priemonės (pozityvūs veiksmai), taikytinos etninės kilmės pagrindu visose Aktu reglamentuojamose srityse, tokiose kaip užimtumas, švietimas, sveikatos priežiūra, socialinė apsauga ir galimybės įsigyti prekes ir gauti paslaugas.

Kalbant apie veiksmingą kovą su diskriminacija, trūkumų yra visose valstybėse narėse. Šios srities politika neturėtų būti laikoma atskira politika, o turėtų būti susieta su kitomis politikos sritimis. Daugiau dėmesio reikėtų skirti visuomenės informavimui apie įvairovės teikiamą naudą ir priimtinumą. Be to, valstybės narės turės pademonstruoti aiškią politinę lyderystę ir užtikrinti, kad jų teritorijose nebūtų toleruojamos jokios rasizmo apraiškos.

3.6. Tvarios politikos finansinis rėmimas

Romų integracija – ilgalaikis uždavinys. Romų integracijos politika ir priemonės turėtų būti tvarios ir ilgalaikės. ES plane valstybės narės raginamos iš nacionalinių biudžetų joms skirti pakankamai lėšų ir kuo geriau išnaudoti ES ir tarptautinio finansavimo galimybes.

Pastaraisiais metais valstybių narių romų integracijai skiriamų lėšų suma gerokai išaugo. Nors įsipareigojimų ir planavimo srityje pažanga akivaizdi, tebelieka įgyvendinimo problemų. Šalys, kuriose gyvena daug romų, tebesusiduria su dideliais ES lėšų panaudojimo sunkumais. Pavienių politikos sričių problemų rimtumas ir jų tarpusavio priklausomybė reikalauja integruoto požiūrio ir įvairių fondų investicijų į užimtumą, švietimą, sveikatos priežiūrą ir būstą derinimo.

2007–2013 m. ES lėšų potencialas remiant romų integraciją nebuvo visapusiškai išnaudotas. Priežasčių būta įvairių: sunkumai ieškant nacionalinių bendro finansavimo lėšų ir telkiant lėšas, pernelyg sudėtingos administracinės struktūros, nepakankami administraciniai pajėgumai ir žinios, nepakankamas naudojimas technine pagalba ES lėšoms gauti, menkas valdžios institucijų ir romų bendradarbiavimas. Nacionalinių romų integracijos strategijų priėmimas – svarbus

žingsnis kuriant romų įtraukties sistemą, tačiau patirtis rodo, kad reikėtų toliau gerinti bendrųjų ir romams skirtų politinių priemonių derinimą ir finansavimą, remiantis geresne rezultatų ir ES lėšų poveikio stebėseną. Prireikus tokį integruotą požiūrį galima papildyti nustatant teritorinį aspektą, itin daug dėmesio skiriant nepalankiausioje padėtyje esantiems mikroregionams.

Dedamos pastangos, kad šie trūkumai būtų pašalinti 2014–2020 m. programavimo laikotarpiu, užtikrinant, kad investicijoms į žmogiškąjį kapitalą, užimtumą ir socialinę įtrauktį iš sanglaudos politikos biudžeto būtų skiriama pakankamai lėšų. Valstybėms narėms iš struktūrinių ir Sanglaudos fondų 2014–2020 m. skirta 343 mlrd. EUR.

Bent 80 mlrd. EUR iš šios sumos per Europos socialinį fondą (ESF) bus skirta investicijoms į žmogiškąjį kapitalą, užimtumą ir socialinę įtrauktį. Nuspręsta, kad kiekvienoje valstybėje narėje bent 20 proc. iš ESF gautos sumos (palyginti su dabartiniais 17 proc.), t. y. maždaug 16 mlrd. EUR, būtų skiriami kovai su socialine atskirtimi ir skurdu. Taip pat nustatytas specialus investicijų prioritetas – atskirtį patiriančių bendruomenių, kaip, pavyzdžiui, romai, integracija. Nepalankioje padėtyje esantys asmenys, įskaitant romus, galės naudotis ir kitomis iš ESF finansuojamomis prioritetinių investicijų priemonėmis, kuriomis siekiama užtikrinti kokybišką ankstyvąjį švietimą, sumažinti mokyklos nebaigiančių asmenų skaičių ir vykdyti mokyklos nebaigimo prevenciją, teikti daugiau galimybių įsidarbinti ir jaunimo garantijų iniciatyva didinti jaunimo užimtumą. Norint, kad ESF parama pasiektų tikslinius naudos gavėjus, būtina įdiegti tinkamas reguliacines ir institucines sistemas. Valstybės narės gali gerinti ES lėšų panaudojimo kokybę dalydamosi gerąja patirtimi, palaikydamos nuolatinį dialogą su suinteresuotaisiais subjektais, naudodamosi mokslinių tyrimų rezultatais.

Pagal teminį socialinės įtraukties skatinimo ir kovos su skurdu ir bet kokia diskriminacija tikslą Europos regioninės plėtros fondo (ERPF) investicijų prioritetas – parama fiziniam, ekonominiam ir socialiniam nepasiturinčių miestų ir kaimų vietovių bendruomenių atnaujinimui. Šio fondo lėšomis galima naudotis toliau įgyvendinant integruotus būsto projektus, skirtus atskirtį patiriančioms bendruomenėms, įskaitant romus, iš ERPF finansuotus jau 2007–2013 m. programavimo laikotarpiu. Kiti investicijų prioritetai, pavyzdžiui, sveikatos priežiūros, socialinės ir švietimo infrastruktūros srityse, gali padėti gauti lėšų investicijoms į priemones, kuriomis būtų siekiama atitinkamų romų integracijos tikslų, be kita ko, įtraukti romus į pagrindinę veiklą. Svarbi ir ERPF parama miestams, susiduriantiems su demografiniais ir socialiniais sunkumais, kaip integruotų tvarios miesto plėtros strategijų dalis.

Nacionalinės romų įtraukties strategijos – 2014–2020 m. sanglaudos politikos *ex ante* sąlygų mechanizmo dalis – turi būti įgyvendinamos tose srityse, kuriose skiriama lėšų romų integracijai. Taip užtikrinama tiesioginė ES politikos ir finansavimo sąsaja ir maksimaliai padidinamas finansavimo veiksmingumas.

Komisija, derėdamasi su valstybėmis narėmis dėl partnerystės susitarimų, užtikrina, kad Europos semestre nustatyti romų įtraukties sunkumai tinkamai atsispindėtų būsimų programų finansavimo prioritetuose. Be to, siekdamas pagerinti administracinius pajėgumus ir žinias, valstybės narės gali naudoti dotacijų sistemą,

pagal kurią tam tikrų programų dalių valdymas ir įgyvendinimas perduodami reikiamos patirties ir žinių turintiems su romais dirbantiems tarnautojams³⁰.

Keliose valstybėse narėse didelė dalis atskirtų patiriančių romų bendruomenių gyvena kaimo vietovėse. Todėl Komisija informavo valstybes nares apie galimybes remti nepalankioje padėtyje esančių grupių, įskaitant romus, integraciją naudojantis Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai (EŽŪFKP) parama kaimo plėtros politikai. Komisijos tarnybos neoficialiame dialoge apie partnerystės susitarimus ir 2014–2020 m. programavimo laikotarpio programas paprašė labiausiai suinteresuotų valstybių narių pakviesti nacionalinius romų integracijos kontaktinius centrus dalyvauti diskusijose³¹.

Be to, reikėtų visapusiškai išnaudoti programos „Erasmus+“ teikiamas finansavimo galimybes³².

Mokslinių tyrimų ir technologinės plėtros septintoji bendroji programa³³ taip pat teikia galimybių stiprinti nuosekliai ir ekonomiškai efektyviai šios srities politines priemones.

Bulgarija. Kavarnos savivaldybė – puikus **investicijų į integraciją skatinančias vietas plėtros strategijas** pavyzdys. Kavarnos savivaldybė investavo į infrastruktūros plėtotę, pagerino romų vaikų galimybes gauti ankstyvojo ugdymo ir priežiūros paslaugas, taip pat sveikatos priežiūrą, švietimą ir bendradarbiavimą su kitais miestais ir privačiais darbdaviais, kad padidintų romų užimtumą. Išteklių įvairinimas, sisteminės priemonės ir tvirti politiniai savivaldybės vadovų įsipareigojimai padėjo gauti teigiamų rezultatų visose politikos srityse (pradedant geresne viešųjų paslaugų kokybe, aukštesniu išsilavinimo lygiu, mažesniu mirtingumu ir didesniu romų užimtumu tiek privačiame, tiek viešajame sektoriuose). Rezultatų tvarumą padėjo užtikrinti Europos struktūriniai ir investiciniai fondai, iš kurių investicijoms į fizinę infrastruktūrą ir žmogiškąjį kapitalą skirta 3,1 mln. EUR.

Ispanija. Įgyvendinant ESF kovos su diskriminacija veiksmų programą itin svarbų vaidmenį atliko **tarpinė institucija** ne pelno organizacija *Fundación Secretariado Gitano*, prisidėjusi prie socialinės romų integracijos ir jų integracijos į darbo rinką. Nevyriausybinės organizacijos kaip tarpinės institucijos dalyvavimas turi lemiamos reikšmės užtikrinant veiksmingą ES lėšų valdymą, stiprią, gerai veikiančią, ilgalaikę partnerystę su privačiomis bendrovėmis, programos lankstumą ir pritaikymą prie naujų socialinių reikmių bei socialinių inovacijų projektų įgyvendinimą. Pagal veiksmų programą pasirašytų susitarimų su subjektais ar organizacijomis skaičius išaugo iki 1 400, tarp jų – susitarimai su darbuotojų ieškančiomis įmonėmis (71 proc.), viešojo administravimo įstaigomis (20 proc.) ir vadinamojo trečiojo sektoriaus organizacijomis (9 proc.).

³⁰ 2013 m. gruodžio 17 d. *Reglamentas (ES) Nr. 1303/2013*, op. cit.

³¹ Valstybės narės buvo paprašytos pakviesti nacionalinius romų integracijos kontaktinius centrus dalyvauti darbo grupėse, aptariančiose būsimas kaimo plėtros programas, o ateityje – šių programų stebėsenos komitetų veikloje.

³² Programos „Erasmus+“ 2014–2020 m. biudžetas yra 40 proc. didesnis nei anksčiau (14,7 mlrd. EUR). Naują, novatorišką požiūrį į romų bendruomenių patiriamus sunkumus švietimo sistemoje visų pirma būtų galima remti tarptautinio bendradarbiavimo projektais vykdant *strateginę partnerystę (II pagrindinis veiksmas) ir būsimas iniciatyvas (III pagrindinis veiksmas)*.

³³ <http://romani.humanities.manchester.ac.uk/migrom/>.

Sėkmė tvari tik tada, kai investicijos į švietimą papildomos investicijomis į užimtumą ir būstą, tikslingai sutelkiant dėmesį į romų (ir ne tik jų) bendruomenę. Svarbiausias romų įtraukties veiksnys – įvairių sektorių, įvairių suinteresuotųjų subjektų, įvairių finansavimo šaltinių derinimas (jį palengvina naujosios ES fondų taisyklės). Tuo pačiu turėtų būti užtikrintos nedidelių vietos projektų be konkurencijos teikiamo finansavimo galimybės ir taip tenkinamos vietos reikmės ir didinami mažų NVO pajėgumai. Reikėtų populiarinti dotacijų sistemą, visų pirma tose valstybėse narėse, kuriose trūksta administracinių pajėgumų. Bendraudama su valstybėmis narėmis Komisija skatina vietos valdžios institucijas ir romų atstovus bendradarbiauti nuo pat vietos įtraukties strategijų įgyvendinimo pradžios.

4. PLĖTROS ŠALYS

Europoje gyvena 10–12 mln. romų. Iš jų maždaug 4 mln. įsikūrę Turkijoje, 1 mln. – Vakarų Balkanuose. Romai dažnai tampa rasizmo, diskriminacijos ir socialinės atskirties aukomis, patiria skurdą, neturi pakankamų galimybių naudotis sveikatos priežiūros, švietimo ir mokymo, būsto ir užimtumo paslaugomis. Todėl plėtros šalys turi dėti daugiau pastangų, kad toliau integruotų romų bendruomenes, įskaitant pabėgėlius ir šalies viduje perkeltus asmenis, daugelis iš kurių yra romai. Romų atskirties pasekmės – didesnė laikina romų migracija į vizų režimo netaikančias ES valstybes nares, o tai gali daryti neigiamą poveikį vizų režimo liberalizavimui, kuris yra didelis Vakarų Balkanų šalių integracijos į ES pasiekimas³⁴. Komisija glaudžiai bendradarbiauja su visomis plėtros šalimis ir stebi, kaip įgyvendinami jų priimti romų integracijos įsipareigojimai.

2007–2013 m. pagal Pasirengimo narystei pagalbos priemonę (PNPP) romų socialinei įtraukčiai ir integracijai, įskaitant būstą, plėtros šalyse paremti skirta per 100 mln. EUR. Siekiant pagerinti finansinės paramos romų įtraukčiai koordinavimą, veiksmingumą ir matomumą pagal Pasirengimo narystei pagalbos priemonę (PNPP II), bus toliau finansuojami atitinkamų nacionalinių programų specialiai pritaikyti veiksmai, taikant sektorinį požiūrį ir bendrą PNPP reglamentą („Romų įtraukties mechanizmas“). Šią veiklą lydės griežta stebėseną, kurią vykdys valdžios institucijos ir visi suinteresuotieji subjektai, įskaitant pilietinę visuomenę.

Kad paremtų plėtros šalių pastangas, Komisija:

- toliau rems nacionalinius seminarus pažangai, padarytai po 2011 m. romų integracijos seminarų, aptarti ir prisidės prie jų organizavimo bei griežtai stebės, kaip įgyvendinamos bendrai priimtos išvados dėl veiklos;
- padidins ir tikslingiau įgyvendins PNPP II veiksmus naudojantis „Romų įtraukties mechanizmu“, kad būtų finansuojamos konkrečių šalių strategijos dokumentuose nustatytos arba nacionaliniuose seminaruose sutartos priemonės ir gerinamas bendradarbiavimas su išorės suinteresuotaisiais subjektais; finansavimas bus skiriamas ne politikos plėtotei ir institucijų stiprinimui, o

³⁴

Taip rekomendavo Komisija savo Ketvirtojoje stebėsenos mechanizmo, taikomo Vakarų Balkanų šalims (Albanijai, Bosnijai ir Hercegovinai, buvusiąją Jugoslavijos Respublikai Makedonijai, Juodkalnijai ir Serbijai) po vizų režimo liberalizavimo, ataskaitoje, COM(2013) 836 *final*, pagal Komisijos 2010 m. lapkričio 8 d. pareiškimą.

veiksmams, darantiems tiesioginį poveikį pavienių romų gyvenimui, itin daug dėmesio skiriant švietimui, būstui ir socialinei įtraukčiai;

- apdovanos novatoriškus ir sėkmingus romų įtraukties projektus įgyvendinančias NVO.

Komisija metinėse pažangos ataskaitose toliau atidžiai stebės plėtros šalių raidą ir padės šioms šalims su romų įtrauktimi susijusius politinius įsipareigojimus paversti konkrečia ir patvaria vietos lygmens veikla.

Tarybos rekomendacija dėl romų veiksmingų integravimo priemonių valstybėse narėse aktuali ir plėtros šalims, nes ji yra neatskiriama ES teisyno dalis. Plėtros šalys taip pat turi imtis tikslinių veiksmų, kad sumažintų romų ir ne romų padėties skirtumus švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros ir būsto srityse, bei plėtros šalims itin aktualių horizontaliųjų politikos priemonių, pavyzdžiui, spręsti asmens dokumentų suteikimo klausimus, stiprinti vietos ir regioninių institucijų dalyvavimą ir dialogą su piliečių organizacijomis.

Romų įtraukties dešimtmečio iniciatyva³⁵ – svarbus ES plano įkvėpimo šaltinis. Ji labai padėjo sutelkti pilietinę visuomenę ir užtikrinti sklandų plėtros šalių perėjimą prie ES plano įgyvendinimo. Didelės papildomos naudos suteikė pilietinių sąjungų darbas, kurį koordinavo ir rėmė Romų įtraukties dešimtmečio iniciatyvos sekretoriatas.

5. IŠVADOS IR TOLESNI VEIKSMAI

2011 m. priimtame ES plane numatytas ilgalaikis procesas. Jame raginama, kad visi suinteresuotieji subjektai prisiimtų tvarius politinius įsipareigojimus ir iki 2020 m. gerokai pagerintų romų gyvenimą.

Pirmasis šio ilgo kelio žingsnis – visų valstybių narių parengtos nacionalinės romų integracijos strategijos. Jos jau pradėtos įgyvendinti.

Vadovaudamosi Komisijos gairėmis, valstybės narės jau yra nustačiusios išankstines struktūrines sąlygas, būtinas, kad strategijos būtų sėkmingai įgyvendintos³⁶. Pirmą kartą visos ES valstybės narės ėmė drauge įgyvendinti romų įtraukties strategijas, o visose ES valstybėse narėse įgyvendinamų projektų gausa rodo, kad romų įtrauktis yra įmanoma.

Tačiau antrasis žingsnis – apčiuopiami romų padėties pokyčiai – bus įmanomas tik tada, jei valstybės narės:

- pademonstruos politinę valią ir ryžtą iki 2020 m. toliau siekti romų integracijos vietos lygmeniu ir tvirtai laikysis aukščiausiu politiniu lygmeniu prisiimtų įsipareigojimų;
- derins teisės aktus su politinėmis ir finansinėmis priemonėmis; gerins ir stiprins struktūras, kurių reikia veiksmingam nacionalinių romų integracijos strategijų įgyvendinimui, visų pirma kiek tai susiję su valdymu, bendradarbiavimu su

³⁵ Romų įtraukties dešimtmečio iniciatyvoje be septynių ES valstybių narių dalyvauja šios plėtros šalys: Albanija, Bosnija ir Hercegovina, buvusioji Jugoslavijos Respublika Makedonija, Juodkalnija ir Serbija.

³⁶ 2013 m. birželio 26 d. Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui bei Regionų komitetui „Tolesnis nacionalinių romų integracijos strategijų įgyvendinimas“, COM(2013) 454.

suinteresuotaisiais subjektais ir stebėseną. Ateinančiais metais šios struktūros turėtų būti įtvirtintos nacionalinėse administracijose;

- drauge su Komisija užtikrins Europos struktūrinių ir investicinių fondų lėšų panaudojimo stebėseną ir vertinimą, vadovaujantis atitinkamomis pasidalijamojo valdymo sistemomis;
- aktyviai dalyvaus nacionalinių romų integracijos kontaktinių centrų tinklo veikloje ir suteiks šiems centrams reikiamus įgaliojimus ir išteklius;
- stebės pažangą ir informuos Komisiją, be kita ko, Komisijos rengiamų metinių ataskaitų tikslais.

ES planas ir Tarybos rekomendacija dėl romų veiksmingų integravimo priemonių valstybėse narėse nutiesė kelią romų integracijos link. ES toliau atliks politinės lyderės vaidmenį ir praktiškai rems valstybių narių pastangas, be kita ko, teikdama ES finansavimą. Vis dėlto kol kas žengiami tik pirmieji žingsniai ir Komisija dirbs, kad užtikrintų, jog ir toliau būtų einama šiuo keliu. Visų pirma ji:

- kasmet teiks strategijoje „Europa 2020“ numatytas politines gaires, prireikus skelbs konkrečiai šaliai skirtas rekomendacijas dėl romų integracijos ir pažangos, padarytos Rekomendacijoje nurodytose srityse, ataskaitas bei iki 2019 m. sausio 1 d. įvertins, ar tą rekomendaciją reikia peržiūrėti ir atnaujinti;
- per nacionalinių romų integracijos kontaktinių centrų tinklą teiks metodinę paramą ir skatins dalytis gerąja patirtimi;
- tęs nuolatinį dialogą su pilietine visuomene, rems visuomenines NVO pagal Europos Parlamento bandomąjį projektą, ir į pažangos stebėsenos veiklą įtrauks pilietinę visuomenę;
- viešins galimybes naudotis ES lėšomis³⁷ ir stiprins visų lygmenų valdžios institucijų pajėgumus veiksmingai pasinaudoti šiomis lėšomis;
- teiks specialią vietos lygmens paramą pateikdama prieinamą (internetinę) informaciją apie socialinei įtraukčiai skiriamas ES lėšas, analizuodama aštuonių valstybių narių vietos valdžios institucijų reikmes, susijusias su informuotumo didinimu ir tarpvalstybiniu bendradarbiavimu, didindama jų administracinius pajėgumus;
- bendradarbiaudama su valstybėmis narėmis ir prireikus kitomis organizacijomis, įskaitant Europos investicijų banką ir Europos rekonstrukcijos ir plėtros banką, rengs tikslingesnio integruotų ir įprastinių romų įtraukties priemonių finansavimo iniciatyvas 2014–2020 m. programavimo laikotarpiu. Remiantis šio laikotarpio patirties įvertinimu, ieškos naujų būdų toliau didinti ES finansinės paramos romų įtraukties srityje veiksmingumą ir integravimą po 2020 m., įskaitant specialias priemones.

Galiausiai romų integracija priklausys ir nuo romų pilietinės visuomenės tvarių pastangų bendrauti su kitais gyventojais bei nuo visų suinteresuotųjų subjektų,

³⁷

Be kita ko, per tinklą „EURoma“, kurį sudaro dvylikos valstybių narių atstovai ir kuris siekia skatinti naudotis struktūriniais fondais, kad būtų padidintas romų integracijos politikos veiksmingumas ir skatinama jų socialinė įtrauktis.

įskaitant vietos ir regionines valdžios institucijas, tarptautines organizacijas, mokslininkus, bažnyčią ir privatųjį sektorių, bendradarbiavimo.

Pirmųjų ES plano įgyvendinimo metų patirtis rodo, kad romų integracijos veiksmų imamasi visose valstybėse narėse. Tai turėtų būti atskaitos taškas dedant tolesnes bendras pastangas ir siekiant didesnės pažangos iki 2020 m.